

Fejlődés. Globalizáció. Korlátok.

Tanulmányok Dani Rodrik nyomán

Rajk László Szakkollégium

Budapest, 2018

Ezúton szeretnénk megköszönni a segítséget támogatóinknak,
az Oriens IM Hungary-nek és a Centrál Média csoportnak.

Oriens

Szerkesztők:

Augusztin Anna, Hobot Péter, Lente Borbála, Tompa Máttyás, Tóth Benedek

A tanulmányok szerzői:

Augusztin Anna, Borza Endre, Chornitzer Anna, Csonka Márk, Džunić Anna, Farkas

Marcell,

Hayes Lukács, Hobot Péter, Horn Péter, Kovács Dóra, Laczkovich Anna, Lente Borbála,

Lentner Balázs, Németh Noémi, Szuhai Flóra, Tompa Máttyás, Tóth Barnabás, Tóth

Benedek, Vig Ádám

Szakmai lektorok:

Felcsuti Péter, Ilyés Márton, Kónya István, Mihályi Dávid, Pölöskei Péter,

Nyelvi lektor:

Tóth Benedek

Kiadja a Rajk László Szakkollégium

2018, Minden jog fenntartva

Borítóterv

Lente Márton

Tördelés és nyomdai munka: Ritter Nyomda Zrt.

Tartalom

Magyarország növekedési diagnózisa.....	10
Bevezetés.....	10
Magas költségű finanszírozás.....	10
Alacsony társadalmi megtérülés.....	13
Alacsony kisajátíthatóság.....	20
Elsődleges korlát.....	26
Konklúzió.....	27
Hivatkozásjegyzék.....	28
Csehország növekedési diagnózisa	31
Bevezetés.....	31
Finanszírozás.....	31
A befektetések alacsony társadalmi megtérülése.....	34
Kormányzati kudarcok.....	37
Piaci kudarcok.....	40
Konklúzió.....	42
Hivatkozásjegyzék.....	46
A gazdasági növekedéslehetséges forrásai.....	48
Bevezetés.....	48
Módszertan.....	48
1950-1981 közötti időszak: A 2. olajválságig.....	50
1982-2006 közötti időszak: Nagyobb megingások nélkül.....	51
2007-2016 közötti időszak: Az újabb világválság idején.....	53
Hivatkozásjegyzék.....	55
Globalizáció és populizmus Magyarországon	56
Bevezetés.....	56
Populizmus és a globalizáció gazdaságtana.....	56
Keresleti oldal.....	56
Kínálati oldal.....	58
A populizmus keresleti oldalának alakulása Magyarországon.....	59
A populizmus kínálati oldalának alakulása Magyarországon.....	61
Társadalmi törésvonalak.....	61
Konklúzió.....	63
Hivatkozásjegyzék.....	64
A szabadkereskedelmi egyezmények és hatásuk	
a fejlődő országok gazdasági növekedésére	66
A szabadkereskedelmi megállapodások működése.....	66
Ghána, ECOWAS integráció és a WTO.....	67
A globalizáció védelmében.....	69
Hivatkozásjegyzék.....	71

Előszó

2018-ban a Rajk László Szakkollégium 24. alkalommal ítélte oda Neumann János-díját egy olyan közgazdásznak, aki kiemelkedően járult hozzá az egzakt társadalomtudományok fejlődéséhez, és ezáltal komoly hatást gyakorolt a kollégisták szakmai fejlődésére és gondolkodására. A díj mindenekelőtt lehetővé teszi, hogy a kollégium tagjai világszínvonalon foglalkozhassanak érdeklődési területeikkel, mind az aktuális díjazott szemináriumán, mind az azt megelőző felkészülési folyamat során. Ezen felül a díj szól a magyar közgazdászközösségnek és általában a társadalom közgazdaságtan iránt érdeklődő részének is. Azt szeretnénk, hogy a kollégium mindenkori választása gondolkodásra és párbeszédre serkentse nem csak a tagságot, hanem őket, önöket, titeket is.

Nincs ez másként ebben az évben sem. Úgy gondoljuk Dani Rodrik Neumann-díja mind az általa vizsgált témák, mind az általa képviselt intellektuális bátorság és a részleteknek szentelt figyelem szempontjából fontos üzenettel bír. Rodrik mindenekelőtt fejlődésgazdaságtannal, nemzetközi kereskedelemmel és politikai gazdaságtannal foglalkozik. Munkái meghatározó közpolitikai kérdéseket segítenek jobban megérteni: mi befolyásolja az országok gazdasági növekedését, mit nyerünk és mit veszítünk a nemzetközi gazdasági viszonyok különböző szabályozásaival. Ezek azok a nagy kérdések, melyekkel a közgazdaságtannak mindenképpen foglalkoznia kell. A 2007-2008-as válság - teljes joggal - világszerte letörte a közgazdászok magabiztosságát és megtépázta a tudományág hírnevét.

Rodrik munkássága egyszerre figyelmeztet a túlzott magabiztosságra és a leegyszerűsítő gondolkodás veszélyeire, és tartja meg a közgazdaságtan ambícióját, hogy nagy közösségi döntéseinkben segítsen minket. Nem egyetlen nagy ötletet, univerzális megoldást kínál, hanem az eseti részletek fontosságát hangsúlyozza. Rodrik meri és merte megkérdőjelezni a diszciplína aktuális fősodrának következtetéseit, cikkei és könyvei pedig a közgazdaságtan közérthetővé tételéhez járulnak hozzá.

Reméljük, hogy e kiadvány felkelti az olvasók figyelmét Dani Rodrik munkái iránt és önmagában is tanulságos olvasmányként szolgál. Szeretnénk köszönetet mondani mindenkinek, aki hozzájárult a kiadvány megvalósulásához, mindenekelőtt szakmai lektorainknak, akik a folyamat során végig sokat segítettek nekünk.

Tóth Benedek
főszerkesztő

A növekedésdiagnosztika keretrendszer

A kilencvenes évektől kezdve a gazdaságfejlesztés főszórájú receptjét a “Washingtoni Konszenzus” határozta meg. A nemzetközi szervezetek (IMF és Világbank) javaslatára a fejlődő országok sorra próbálkoztak ezzel a megközelítéssel, melynek fő pontjai a piaci liberalizáció, a nemzetközi kereskedelem felé való nyitás és a privatizáció voltak. E szerint az elterjedt nézet szerint a legjobb megoldás a minél teljesebb körű átalakítás volt, azaz annyi reform amennyi csak lehetséges, olyan gyorsan, amilyen gyorsan csak lehetséges.

Ezzel szemben a növekedésdiagnosztika a gazdaságpolitikai döntéshozók számára nyújt egy olyan alternatív megközelítést, ami az adott gazdaság sajátosságaira, a politikai realitásokra és a gazdasági folyamatok bizonyult kölcsönhatásaira is tekintettel van. A növekedésdiagnosztikai keretrendszer Dani Rodrik, Ricardo Hausman és Andrés Velasco azonos című (Growth Diagnostics) 2005-ben megjelent tanulmánya mutatta be, majd a szerzők későbbi írásaikban finomítottak rajta és kiegészítették azt. Rodrik és társai a “Washingtoni Konszenzus” felemás és számos országban csalódást keltő eredményei mögött három hiányosságot látnak: a növekedés receptje nem univerzális, hanem országonként különböző, a mindenre kiterjedő reform praktikus és politikailag megvalósíthatatlan, a félkész reformok kölcsönhatásai pedig sokszor nem várt negatív eredményekre vezetnek. A növekedésdiagnosztika ezeket a buktatókat hivatott elkerülni.

Rodrik és szerzőtársai a szabályozó politikai feladatát egy összetett korlátos optimalizációs problémaként modellezik, melynek célja a gazdasági növekedés (és ezen keresztül a kibocsátási szint) maximalizálása egy országban. A releváns korlátokat egyrészt a rendelkezésre álló erőforrások mennyisége, másrészt a gazdaságban jelen lévő torzítások jelentik. Minden torzítás egy bizonyos tevékenység össztársadalmi szintű és egyéni szintű

tú értéke közötti különbség. Egy beruházás nagyon hasznos lehet az országnak, azonban nem biztos, hogy a beruházó számára garantált, hogy annak gyümölcsét ő arathatja le. Hasonlóképpen a hitelezés növelése például egyénileg racionális, társadalmi szinten azonban káros lehet bizonyos helyzetekben.

Az optimalizációs problémában minden torzításhoz tartozik egy árnyékár: a torzítás egységnyi csökkentése ennyivel növeli közvetlenül a kibocsátást. Ehhez jönnek még a közvetett hatások: például a társasági adó csökkentése közvetlenül a vállalkozási kedvet növeli, közvetve viszont a fogyasztásra, az árfolyamokra is hatást gyakorol. (Bár ezt az eredeti cikk nem tárgyalja részletesen, hasonló a helyzet az egyszerű erőforráskorlátok, például a munka vagy a természeti erőforrások esetében is.)

A döntéshozó feladata kiválasztani, hogy melyik torzításokkal kíván foglalkozni, melyeket igyekszik csökkenteni vagy megszüntetni. Ez Rodrik és társai szerint alapvetően öt megközelítésben történhet:

- Teljes reform
- Annyi reform, amennyi csak lehetséges
- Választás a reformok kölcsönhatásai alapján
- A legnagyobb torzítás(ok) csökkentése
- A leginkább korlátozó torzítás(ok) csökkentése

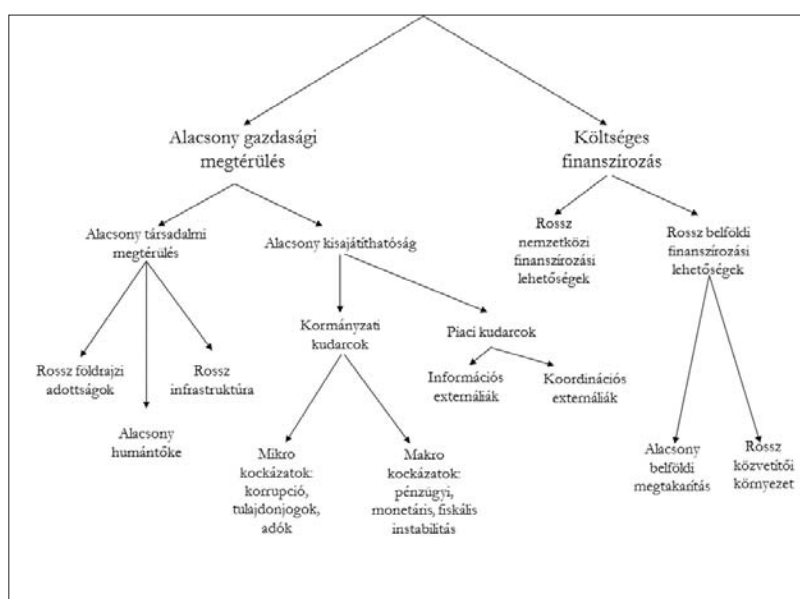
Ők ezek közül az elsőt általában politikailag, a harmadikat pedig praktikus megvalósíthatatlannak tartják. A második megközelítés éppen a kölcsönhatások miatt könnyen rossz eredményre vezethet, a negyedik pedig igen korlátozott körülmények között célravezető - hiszen a legnagyobb torzítás gyakran olyan területet érint, mely csak limitáltan befolyásolja a növekedést. Rodrik és társai tehát cikkükben az ötödik módszer mellett érvelnek. Amennyiben a legnagyobb árnyékárú torzításokat célozza a gazdasági reform, az esély, hogy a kölcsönhatások negatívba fordítják annak összesített hatását, a lehető legkisebb.

A választott reformok szűk köre pedig a politikai megvalósíthatóságot biztosítja.

A tanulmány a legfontosabb torzítások, a leginkább korlátozó korlátok megtalálásának módját is felvázolja. A szerzők egy döntési fát mutatnak be (ennek későbbi cikkeiben több különböző változata is feltűnik), melyen lefelé haladva a keresett korlát azonosítható. Ezen belül minden egyes döntést empirikus alapon kell meghozni. Ez egyrészt különböző indikátorok relatív értékelése, másrészt dinamikus bizonyítékok alapján történik. Utóbbi alatt a gazdaság reakcióit értik a korlátok időleges változásaira: ha egy valóban korlátozó korlátok időlegesen enyhül (például megnő az elérhető hitelek mennyisége), arra a gazdaság növekedéssel illetve beruházásokkal reagál.

A növekedésvizsgálat alkalmazására a szerzők több példát is bemutatnak cikkükben (Salvador, Brazília, Dominikai Köztársaság), később pedig sokan követték őket és készítették ország tanulmányokat e keretrendszer segítségével. A következőkben mi Magyarország és Csehország gazdasági helyzetét és növekedési korlátait elemezzük ezen a megközelítésen keresztül. Hazánk mellett azért Csehországra esett a választásunk, mert az sok szempontból régióink legjobban teljesítő gazdasága, méretét tekintve pedig hasonló Magyarország, így jó összehasonlítási alapot nyújthat. A növekedésvizsgálati keret alkalmazása segít rávilágítani, hogy a két ország gazdasági teljesítményének mennyiben eltérőek és mennyiben hasonlóak a fő korlátozó tényezők.

Tóth Benedek

Az eredeti cikkben megjelent döntési fá magyarrá fordított feliratokkal

Magyarország növekedési diagnózisa

Augusztin Anna – Horn Péter –
Kovács Dóra – Szuhai Flóra

Bevezetés

Magyarország az Európai Unió tagja és a Visegrádi négyek (V4) egyik országa. Hazánk területe a Visegrádi országok közül a második legnagyobb, népességszáma Csehországnál minimálisan kisebb. Ebben a fejezetben hazánk gazdasági növekedését és stratégiáját fogjuk vizsgálni. A gazdasági folyamatok szisztematikus elemzése előtt az aggregált GDP mutatót szemléltetjük, illetve bemutatjuk hazánk Human Development Index (HDI) szerinti besorolását is. Rodrikhoz és társaihoz (2008) hasonlóan mi is alapvető fontosságúnak tartjuk, hogy a gazdasági növekedés befolyásolja az emberek társadalmi helyzetét, humántőkéjét és a kapcsolat fordítva is létezik. Így a HDI mutatót a GDP mutató mellett egy értékes kiegészítőnek tartjuk.

Magyarország GDP növekedése a régiós országokhoz hasonlóan, de az átlagnál alacsonyabb szinten alakult a 2008-as válságig. Mind a 2008-09-es, mint a 2012-es válságot hazánk növekedése szenvedte meg legjobban. Ez a növekedés a GDP EU28-as szintjéhez való összehasonlításban (PPS-ben számítva) nem okoz javuló régiós pozíciót, tavaly az EU28 átlagos GDP-jéhez viszonyítva hazánk egy főre eső GDP-je ennek csupán 67%-a volt.

A komplex HDI mutató is hasonló képet fest le, hazánk a V4-es országokhoz képest a legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkezik. 2015-ben 43.-ok voltunk a világban ebben az emberi fejlődést, kilátásokat, lehetőségeket mérlegelő mutatóban (HDI honlapja, 2018).

Ezek a mutatók – mint ahogy tanulmányunk egésze is – a teljesség igénye nélkül festik le országunk helyzetét a régióban. A

következőkben bemutatott Rodrik és társai (2005) által létrehozott keretrendszernek véleményünk szerint alapvetően sem a részletes közpolitikai javaslat nyújtása a célja, hanem mintegy körképként szolgál, mely körkép ismeretében tisztábban lehet látni, hogy mi gátol egy országot gazdasági növekedési potenciáljának kiaknázásában. Az elemzési keretben szisztematikusan bemutatjuk a gazdasági növekedést befolyásoló gazdasági és részben társadalmi folyamatokat és ezek alapján megfogalmazzuk az elsődlegesnek vélt korlátot. Azonban ennek feloldását nálunknál képzetesebb szakemberekre bízuk. Átfogó, de nem elmélyülő tanulmányunk célja bemutatni Rodrik et al. (2005) nyomán a teljes gazdasági képben való gondolkodás értékét és az erre építő tudatos közpolitikai gondolkodás fontosságát.

Elemzési keretünk időtávja a 2008-09-es válságtól kezdődik (illetve viszonyítási alapnak tartalmaz válság előtti időszakot is), hiszen a potenciális gazdasági növekedést az aktuális gazdasági ciklusban érdemes vizsgálni, ez pedig a válság után kezdődött.

Elemzési keretünkben a Visegrádi országokat vizsgáljuk, hiszen történelmi-földrajzi adottságaink hasonlósága miatt jó összehasonlítási alapnak bizonyulnak. Tanulmányunkban gyakran Ausztria eredményeit is bemutatjuk, mintegy fejlett példaországgént.

Rodrik döntési fája két fő ágra osztható - a magas költségű finanszírozásra és a gazdasági aktivitás alacsony megtérülésére. Elemzésünk első pontjában a magas költségű finanszírozást vizsgáljuk meg.

Magas költségű finanszírozás

Rodrik növekedési diagnosztikája (2005) a gazdasági aktivitás alacsony megtérülése mellett a magas finanszírozási költségeket nevezi meg a nemzetgazdasági konjunktúra fő gátjának. Ezen belül kitér a befektetések finanszírozása szempontjából releváns tőke-költség vizsgálatára is. Azok a gazdaságok,

ahol nehéz és drága a likviditáshoz való hozzáférés, várhatóan alacsonyabb befektetési keresletet generálnak, mivel alacsonyabb a beruházások megtérülése. A modell szerint a növekedésnek lehetnek nemzetközi finanszírozási gátjai és belföldi finanszírozási problémák miatt is felléphetnek gondok.

A nemzetközi finanszírozás megdrágulását az externális sokkokon túl okozhatja a külföldi közvetlen tőkebeáramlás (FDI) visszaesése, valamint a kedvezőtlen kockázati besorolás is. Ezzel szemben a hazai finanszírozás drágulását a háztartások alacsony szintű megtakarítása, a kockázatos hitelpiac, illetve a fejletlen bankpiaci környezet válthatja ki. A következőkben Magyarország finanszírozási környezetének rövid bemutatásával figyeljük meg, hogy lehet-e ez elsődleges oka az ország gazdasági problémáinak.

Nem megfelelő nemzetközi finanszírozás

Országkockázati besorolás a Moody's alapján

	Magyarország		Szlovákia		Csehország		Lengyelország	
2016	Baa3	stable	A2	stable	A1	stable	A2	negative
2010	Baa3	negative	A1	stable	A1	stable	A2	stable
2006	A2	stable	A1	stable	A1	positive	A2	stable

1. Táblázat: Országkockázati besorolás a Moody's alapján
Forrás: tradingeconomics.com (2018)

Az elmúlt években Magyarország kockázati besorolását több hitelminősítő is pozitívan értékelte. Azonban az első táblázatban látszik, hogy hazánk ennek ellenére is lényegesen rosszabb osztályozással rendelkezik, mint amilyen a válság előtt, 2006-ban volt. A romló kockázati besoroláshoz a 2008-as gazdasági válság és az európai hitelválság vezetett. Ez nem mondható el a többi Visegrádi országról, akik az azonos időszakban egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben rontottak a besorolásukon. Tovább rontja a képet, hogy míg 2006-ban Magyarország a régió egyik legjobb kockázati besorolását birtokolta, 2016-ban már jelentősen biztonságosabbá váltak a környező országok a befektetők számára.

Aswath Damodaran által készített részletebb országkockázati mutatókból (2. táblázat) élesebben is kirajzolódik a kép, hogy mennyire elhúztak mellettünk a közeli gazdasági szövetségeseink. A 2018-as adatok szerint a CDS felárunk közel fél százalékponttal magasabb a V4-es szintél. Ezen túl a hazai eszközökre már közel másfél százalékponttal magasabb kamatprémiumot számolnak fel a befektetők a többi V4 országhoz képest. Ráadásul Csehország, Lengyelország és Szlovákia kockázatai besorolása konvergált az elmúlt években, így csak Magyarország számít ebben a tekintetben lemaradónak.

Részletes országkockázati besorolás

	Moody's rating	Rating-based Default Spread	Total Equity Risk Premium	Country Risk Premium	Sovereign CDS, net of US
Magyaro.	Baa3	2.26%	7.62%	2.54%	0.97%
Csehország	A1	0.72%	5.89%	0.81%	0.32%
Lengyel.	A2	0.87%	6.06%	0.98%	0.51%
Szlovákia	A2	0.87%	6.06%	0.98%	0.45%

2. Táblázat: Részletes országkockázati mutatók, saját szerkesztés,
Forrás: Aswath Damodaran (2018)

Végül a makrogazdasági körkép teljes megértéséhez az Európai Unió források gazdaságbefolyásoló szerepét sem szabad figyelmen kívül hagyni. Magyarország a 2014-2020-as költségvetési ciklusra összesen 25 milliárd euró lehívható forrást kapott az EU-tól, mely személyenként 2500 eurónyi támogatást jelent. (EC, 2018)

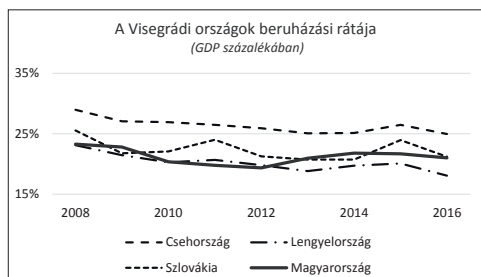
Már régóta folyik arról a vita, hogy a közös piac negatívan hat-e a kelet európai országokra, így gazdasági értelemben a jelentős támogatások ellenére is nettó kifizető-e a V4 országok az EU-s tagságnak. Legutóbb Thomas Piketty írta blogján (Piketty, 2018), hogy számos nyugat európai vállalat teljes mértékben kiviszi a profitot a régióban működő leányvállalataiból, továbbá stratégiai előnyüket kihasználva alacsonyan tudják tartani a béreket és hatalmas haszonkulcsot használnak bevételeik maximalizálására. A blogposzt nagy vitát váltott ki, számos neves magyar közgazdász is egyet nem értését fejezte ki (Bloomberg, 2018; Portfolio, 2018). A kritikák szerint az EU-s támoga-

tások és a közös piac gazdasági előnyei nem összehasonlíthatók, ráadásul a közgazdászok esetben az EU-n kívül működő vállalatokat is belevette számításaiba, míg a közös piac számos előnyét kihagyta a számításból.

Az EU-s források felhasználásának módja, a pénzekkel kapcsolatos korrupció mértéke még tovább bonyolítja a képet, így e témakör mélyebb elemzése nem áll módunkban.

Nem megfelelő hazai finanszírozás

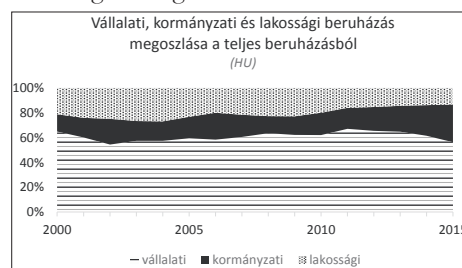
A tőkefelhalmozás mértékét jól tükröző GDP arányos befektetési ráta az 1. ábrán látható. Magyarország 21%-os rátájával a négy Visegrádi ország közül a második helyen szerepel. Míg Lengyelországban és Szlovákiában közel azonos, 20%-os a beruházások mértéke a GDP-hez mérten, Csehország 26%-os értékével kiemelkedik a régióból. Tehát a beruházási ráta tekintetében nem lóg ki Magyarország a mezőnyből (nem tér el a 20%-os EU-s átlagtól sem), azonban érdemes megvizsgálni a teljes beruházást vállalati, kormányzati és háztartási bontásban.

1. ábra A Visegrádi országok beruházási rátája, saját szerkesztés, forrás: Eurostat (2018a)

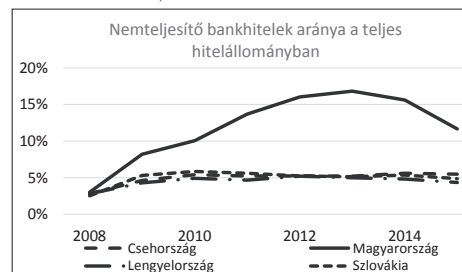
Hazánkban 2015-ben a vállalati beruházás 56,5%-át, a kormányzati beruházás 30,5%-át és a háztartási beruházás 13%-át tette ki a teljes nemzetgazdasági beruházásnak. Ez az arány önmagában nem tér el a többi V4 országtól, azonban egyedül hazánkban növekedett a kormányzati beruházások mértéke az elmúlt években. A 2. ábrán az is látszik, hogy a növekedés mértéke nem is elhanyagolható, ugyanis a 2010-es 18%-os szintjéről emelkedett 5 év alatt 12 százalékponttal.

Mindeközben a háztartások és a vállalatok beruházási szintje stagnált. A kormányzati beruházások arányának növekedése nem feltétlen jelent problémát, azonban fennállhat a kockázat, hogy kiszorítja a privátszektor beruházásait, amely hosszabb távon káros lehet a reálgazdaságra nézve. Ráadásul a kormányzati szektor nem megfelelő beruházásai a rövid távú gazdaságélénkítő hatásuk ellenére hosszú távon inkább extraköltségeket jelentenek a gazdaság számára.

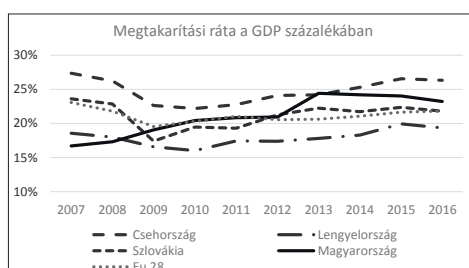
2. ábra: Vállalati, kormányzati és lakossági beruházás megoszlása a teljes beruházásból forrás: Eurostat (2018b)

A belföldi beruházások alakulására veszélyt jelenthet a belföldi finanszírozás közel sem rózsás helyzete is, amelyet a 3. ábra jól szemléltet. A hitelkockázatok emelkedésén keresztül a költséget a nemteljesítő bankhitelek is jelentősen növelik, melyek aránya hazánkban kiugróan magas. Ez összefüggésbe hozható az 1. táblázatban látható kockázati besorolással is. Ugyan a többi makrogazdasági mutatóval egyetemben a nemteljesítő hitelek is javuló tendenciát mutatnak az elmúlt pár évben, de az ábrán látszik, hogy mennyivel keményebben érintett minket az európai hitelválság, mint a többi V4 országot. A javulás ellenére máig kétszer akkora a 90 napon túli nem fizető hitelek aránya hazánkban, mint szomszédjainknál.

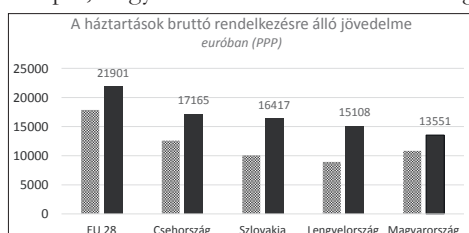
3. ábra: Nemteljesítő bankhitelek aránya a teljes hitelállományban, saját szerkesztés, forrás: FED (2018)

A beruházással szintén szorosan összefüggő belső megtakarítási ráta a 4. ábrán látható. A 2012-es hitelválságot követően közel 25%-ra növekedett a GDP arányos megtakarítás mértéke Magyarországon. Ugyan azóta érdemben nem változott, sőt némiképp még csökkent is az arány, de a Visegrádi országok közül a kiugróan magas Csehország után így is hazánk a második, megelőzve az EU átlagot is. Nem mindegy azonban, hogy a háztartások jövedelmén belül pontosan mekkora értéket képvisel a megtakarítási ráta.

4. ábra Megtakarítási ráta a GDP százalékában, saját szerkesztés, forrás: World Bank (2018)

A 5. ábrából kiderül, hogy a magyar háztartásoknak jelentősen kisebb a rendelkezésre álló éves jövedelmük, mint a többi V4 országnak. Ez önmagában megmutatja, hogy vélhetően nagyobb gazdasági problémákkal küzd Magyarország. Tovább rontja azonban a képet, hogy tíz évvel ezelőtt hazánk még

5. ábra A háztartások bruttó rendelkezésre álló jövedelme, saját szerkesztés, forrás: Eurostat (2018e)

második volt régiós szinten, így az elmúlt évtized ebben a tekintetben is a leszakadásról szólt. Önmagában az alacsony és lassan növekvő jövedelem több dologtól is függhet, a humán tőke, a munkaerőpiac és a privát szektor vizsgálata magyarázattal szolgálhat erre a problémára.

Összességében elmondható, hogy Magyarország finanszírozhatósága továbbra sem különbözik sokban a többi V4 országtól, azonban a külső kockázati felárakból és a belső szerkezeti problémákból is adódhat, hogy hazánk inkább leszakadt a régiótól az elmúlt évtizedben. Továbbá a külső kockázati megítélés alakulásán és a beruházási szerkezet változásán is látszik, hogy strukturális problémák állhatnak fenn. A leírtak alapján azonban elmondható, hogy a hazai tőkefinanszírozás inkább következménye, mint okozója a növekedési problémáknak.

Gazdasági aktivitás alacsony megtérülése

Elemzésünk további részében Rodrik döntési fájának második fő ágát, a gazdasági aktivitás alacsony megtérülését vizsgáljuk. Az optimális gazdasági növekedéshez szükséges beruházási szint elérését több tényező is gátolhatja: egyrészt problémát okozhat az alacsony társadalmi megtérülés, másrészt a nem elégséges beruházás, valamint az alacsony átültethetőség, ami a gazdasági aktivitás megtérülésére vonatkozik.

Alacsony társadalmi megtérülés

Földrajzi problémák és rossz infrastruktúra

A Visegrádi országok és Ausztria földrajzi helyzete nagyon hasonló - mind az öt ország Európa közepén helyezkedik el, közel olyan országokhoz, ahová a legtöbb exportcikket szállítják. Kivételes nyersanyaggal nem rendelkezik egyik ország sem, illetve olyan infrastruktúrális hiányosságok sem mutatkoznak, amik rövid távon a gazdasági fejlődés korlátjai lennének.

Humán tőke

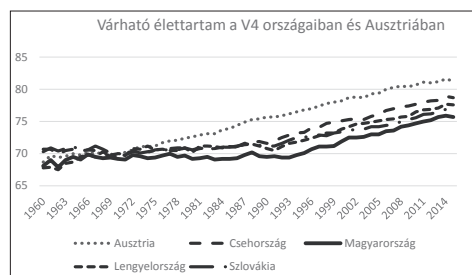
Az alacsony társadalmi megtérülés három fő kategóriájából tehát a humán tőke állapotát érdemes közelebbről megvizsgálni. Az alacsony humán tőke általánosan negatív ha-

tással van a munkaerőpiaci részvételre és a termelékenységre is. Egy ország humán tőkéje a társadalom általános iskolázottságától és egészségügyi állapotától függ. Az iskolázottság meghatározza a munkapiacra történő belépési kort; a végzettségi szintet; a korszerű képzettséget - az egészségi állapot pedig a dolgozó munkatermelékenységét - ezek által hatással van az egész gazdaság termelékenységére is. (Varga, 1998)

Egészségügyi állapot

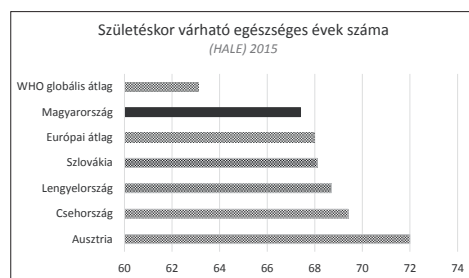
Az egészségügyi állapotot erősen befolyásolja a munkakörnyezet és a munkanélküliség. Rosszabb egészségügyi állapotban lévő emberek nehezebben találnak munkát, viszont a munkanélküliséggel járó anyagi biztonság hiánya egészségromláshoz vezet. Az általános egészségügyi állapot és a kitölődő átlagos halálozási idő meghatározhatja a nyugdíjkorhatárt, ami a munkaerőpiac telettségére és a képzettség aktualitására lesz hatással. (Barnay, 2016)

Magyarországon a várható átlagos élettartam 75,7 év, ami nem csak az OECD országok átlagánál alacsonyabb, de régiós szinten is elmaradást mutat. A lenti ábrán látható, hogy Magyarországon körülbelül 1970 és 1994 között stagnált a várható élettartam alakulása - utána bár elindult egy növekedés közel azonos mértékben, mint a régió országaiban, de a kezdeti hátrányt nem tudjuk ledolgozni. (OECD, 2017a)

6. ábra Várható élettartam a V4 országokban és Ausztriában, saját szerkesztés, forrás: OECD, (2017a)

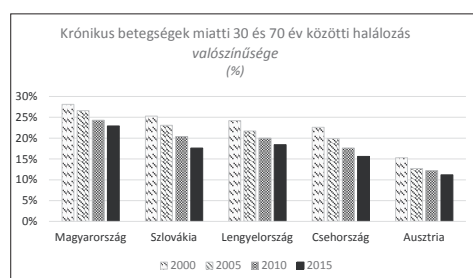
Egy ország termelékenységének vizsgálatakor érdemes olyan egészségügyi mutatókat nézni, amik közvetlen kapcsolatban állnak a munkaerőpiaci részvétellel, illetve az ott produkált teljesítménnyel. A HALE mutató épp ilyen, ezért jobban kifejezheti a magyar egészségügyi állapotot munkaerőpiaci szempontból. A HALE indikátor a várható egészséges évek számát mutatja születéstől; illetve 60 éves kortól egy országban. Magyarország a HALE index alapján is a legrosszabbak között teljesít a régióban – a születéskor várható egészséges évek száma 67,4 a 2015-ös adat alapján. 60 év felett a várható egészséges évek száma 15,8 – ami nem pusztán a régió legalacsonyabb értéke, de a globális WHO átlaggal megegyező. (WHO, 2016)

7. ábra Születéskor várható egészséges évek száma (HALE) 2015, saját szerkesztés, forrás: WHO.int

A várható egészséges életkor relatíve alacsony számát látszólag nem magyarázza hazánk leggyakrabban emlegetett két fő egészségkárosító szokása, az alkoholfogyasztás és a dohányzás magas szintje. Alkoholfogyasztás mértékét tekintve Csehország „vezet” a régióban, Magyarország a 2013-as adatok alapján régiós szinten a második legalacsonyabb alkoholfogyasztó (WHO, 2014). A dohányzás ugyan súlyos népegészségügyi probléma, ám régiós szinten 2010-es adatok alapján Magyarországon arányaiban az egyik legalacsonyabb a dohánytermékek fogyasztása. (WHO, 2010). Tehát a káros szenvedélyek valószínűleg hozzájárulnak, de nem okozzák a várható egészséges évek alacsony szintjét – más, életmódbeli változók, prevenció és infrastruktúrális hiányosságok lehetnek a magyarázó okok.

A kardiovaszkuláris betegségek, a rák, a cukorbetegség, vagy a légzési betegségek a krónikus betegségek csoportjába sorolhatók. Európában a krónikus betegségek mutatkoznak a leggyakoribb halálozási oknak és ez a tendencia egyre növekszik. (WHO, n.d.) Ahogy a lenti ábrán is látható, Magyarország régiós szinten a legrosszabbul teljesítő ország krónikus betegségek okozta halált illetően – ez tehát erősebben magyarázhatja az ország lemaradását a várható egészséges évek számát illetően.

8. ábra Krónikus betegségek miatti 30 és 70 éves halálozás valószínűsége forrás: WHO, (2017)

A Health Consumer Powerhouse által létrehozott EHCI indikátor egészségügyi rendszerek terén mér infrastruktúrális hiányosságokat. A 2017-es riportjuk alapján Magyarország a 35 ország közül a 29. helyen végzett holtversenyben Lengyelországgal, míg Szlovákia és Csehország előkelő helyet szereztek meg a rangsorban. (Health Power House, 2016) Mindezek ellenére teljes bizonyossággal nem állíthatjuk, hogy a relatíve alulfejlett infrastruktúra okozhatja az egészségügyi állapotban való lemaradásunkat, mindenesetre nagy valószínűséggel hozzájárul a régiós átlagban alacsony HALE értékhez.

Képzettség

Az OECD által létrehozott PISA felmérés három fő területen méri a 15 éves diákok kompetenciáját – természettudomány, olvasási és matematikai készségek terén. (OECD, 2015a) A régiós összehasonlításból kiderül, hogy Lengyelországon kívül (ahol 10 év alatt enyhe átlagos fejlődés figyelhető meg),

minden országban csökkent a természettudományi kompetencia. Magyarország régiós összehasonlításban meglehetősen rosszul szerepel, csak a szlovák eredmények rosszabbak a magyar értéktől. Megállapítható, hogy 2006 óta folyamatosan romlik a magyar diákok természettudományi kompetenciája, a régiós sinthez viszonyítva nagy mértékben. Magyarország az olvasási kompetenciát tekintve is lemaradásban van a Visegrádi országokhoz és az OECD átlaghoz képest, itt is csak Szlovákia produkál rosszabb teljesítményt. A 2003-as eredményekhez képest csak Lengyelország javított, a régió többi országa kisebb-nagyobb hanyatlást mutat. A matematikai képességeket tekintve Magyarország régiós szinten 2003 óta a legrosszabbul teljesítő ország volt, ez csak 2015-re változott meg – Szlovákia ebben az évben pár pontszámmal alacsonyabb eredményt ért el.

A PISA eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy Magyarország a fő oktatási területeket tekintve régiós összehasonlításban elmaradott, egyre romló kompetenciai eredményeket produkál. Ugyan a 2015-ös eredmények a legrosszabbak, a 2012-es eredmények is rosszabb eredményt mutatnak a régiós átlagnál – a 2012-ben PISA tesztet író diákok egy része pedig már belépett a munkaerőpiacra. Hajdu és társai (2015) tanulmánya alapján a nemrégiben átalakított oktatási rendszer elemei (különös tekintettel a szakképzés átalakítására) sem kecsegtetnek jövőbeli gyors felzárkózással, sőt, tovább fokozódhat lemaradásunk a szomszédos országokhoz képest.

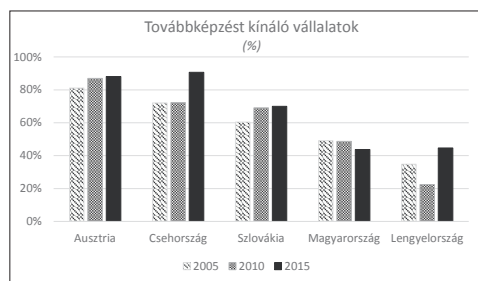
Összességében megállapíthatjuk, hogy a fő oktatási területeken való lemaradásunk alacsonyabb humán tőkét eredményez hosszú távon, amely alacsony szintű munka-termelékenységhez vezethet.

Az OECD 2016-os adata alapján megállapítható, hogy régiós összehasonlításban Magyarországon a legmagasabb a középfokú végzettséggel nem rendelkezők aránya, illetve alacsony a felsőfokú végzettséggel

rendelkezők aránya is. Hajdu és társai (2015) tanulmánya alapján a munkaerőpiacon az érettségivel rendelkező munkavállalók foglalkoztatottsága nem csak magasabb, de az alkalmazkodóképességet megalapozó kompetenciáknak köszönhetően lassabban vesztít a végzettségük piaci értékéből. A relatív alacsony iskolázottság is az alacsony magyar humántőke állapotát jelzi, viszont ez hosszabb távon jelenthet csak korlátot a gazdasági növekedés számára. A felnőtt lakosság képzettségbeli hiányosságai viszont már ma is gátolhatják a termelékenység növekedését.

Képzettség és munkaerőpiaci igények

Az Eurostat legfrissebb adatai alapján a vállalatok által nyújtott továbbképzési lehetőségek arányában is régiós elmaradást mutat Magyarország, de ezt aggasztóbbá teszi a csökkenő tendencia - miközben szomszédaink egyre fejlődnek ezen a téren (Eurostat, 2018f). Ez a tendencia gátolhatja a felnőtt munkaerő tudásának frissességét, amivel jobban tudnának teljesíteni a munkaerőpiacon.

9. ábra Továbbképzést kínáló vállalatok, saját szerkesztés, forrás: Eurostat, (2018d)

Magyarországon alacsony a jól illeszkedő munkaerő és munkaerőpiaci kapcsolat, tehát a dolgozók több mint 25%-a nem a pozíciójának megfelelő oktatásban részesült. Ez jelenthet alul- és túlképzettséget is. Ennek ellenére Magyarországon a legalacsonyabb a vállalatok által problémának nevezett munkaerőpiaci készséghiány aránya. (OECD, 2018a) Ez a két adat nem teljesen összeegyeztethető, ami fakadhat az adatok eltérő természetéből (pl. önbevallásos módszer).

A munkaerőpiaci folyamatok mélyebb elemzésével pontosabb képet kaphatunk.

Összegzőképp a magyar képzettség állapotról levonható az a következtetés, hogy mind a fiatalkori, mind a felnőttképzésünk elmaradt - feltételezhető, hogy az eddig számba vett eredmények negatív következményei miatt ez a tendencia a következő években még nagyobb lemaradást fog okozni Magyarországnak. A képzettség állapota jelen helyzetben még nem nevezhető fő korlátnak, viszont évek múlva veszélyt jelenthet az ország fejlődésére a humán tőke alacsony szintje. A képzettség szintje és minősége a munkaerőpiaci részvételen keresztül befolyásolja a gazdasági fejlődést, az alacsony humán tőke hatásainak megértéséhez tehát meg kell vizsgálnunk az ország munkaerőpiaci viszonyait.

Munkaerőpiac

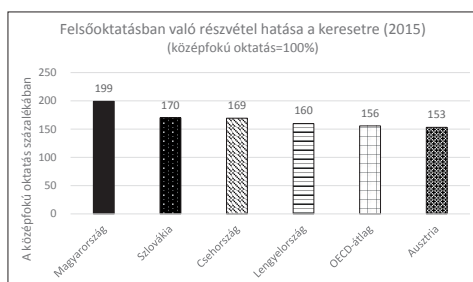
A munkaerőpiacot alapvetően két kategória szerint különböztethetjük meg: foglalkoztatottság és bérezés alapján. A foglalkoztatottságon belül először elemezzük a foglalkoztatottsági összetételt kor és képzettségi szint szerint, ezután rátérünk a munkaerőhiány és munkanélküliség kérdéskörére, valamint a szektor szerinti megoszlásra és bérezésre.

Kik dolgoznak Magyarországon?

Magyarországon az elmúlt években a munkanélküliségi ráta európai szinten és a Visegrádi országokhoz képest is jelentősen csökkent, míg a munkaerőre vonatkozó igény egyre magasabb. 2006 óta egyedül a 15-19 évesek munkavállalási aránya csökkent, a 20-74 éves korosztály foglalkoztatottsága nőtt. Ezek közül a 40-49 évesek aktivitási aránya a legmagasabb – 90-91%-kal –, azonban a legnagyobb mértékben az 55-64 éves korosztály munkavállalása emelkedett. Ennek fő oka lehet az előregedő társadalom okozta eltolódott eltartott-aktív arány, mely új szükség tényezőket teremtett. Emellett a gazdasági-társadalmi döntések közül a nyugdíjkorhatár emelése növelte a foglalkoztatási szintet (Eurostat, 2018a)

A munkaerőpiacot befolyásolja a magas kivándorlási arány, mely az elmúlt 8 évben a négyszeresére növekedett. Ez a fizikai és szellemi munkásokat is egyaránt érintette. Ezért nagymértékű állami programokra került sor, aminek célja a fiatal munkaerő viszszaállítása. (KSH, 2017a) (KSH, 2017b) (Pafi.hu, 2015)

Végzettségüket tekintve a legnagyobb mértékben az alapfokú vagy annál alacsonyabb oktatásban részesültek elhelyezkedési aránya nőtt, pontosan 35%-kal az elmúlt 10 évben. Így 2017-ben a Visegrádi országok közül Magyarországon kiemelten magas volt ezen végzettséggel rendelkezők foglalkoztatottsága. A középfokú végzettségűek foglalkoztatottsági aránya az utolsók között volt Magyarországon, ez nem változott jelentősen az elmúlt években. Magyarország magas fokú végzettségű munkavállalóinak a foglalkoztatási aránya 3-5%-kal alacsonyabb volt, mint a Visegrádi országokban 2007-ben, azonban 2016-ra csaknem megfordult az arány, így csupán Lengyelországban volt magasabb. Ahogy az alábbi ábrán is látszik, a régióban kiemelten magas a bérkülönbség egy felső és egy középfokú oktatásban részesült munkavállaló között. 2015-ben közel kétszer annyit kerestek a magasabb végzettségűek. Az erős eltérés egyik magyarázó tényezője nem feltétlen a felsőfokú végzettségűek kiemelt bérezésében, hanem az alacsony végzettségűek leszakadásában rejlik. (Eurostat, 2018a)

10. ábra Felsőoktatásban való részvétel hatása a keresetre (2015), saját szerkesztés, forrás: OECD, (2018d)

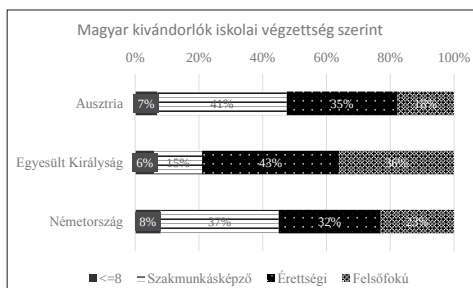
Munkanélküliség és munkaerőhiány

Bár a munkanélküliség jelentősen csökkent, ez nem áll teljes összhangban a munkaerőpiaci igényekkel. A versenyszférában az üres álláshelyek száma az elmúlt években kiemelten nőtt. Ez a hiány gyakoribb a piaci bérszint alatt fizető cégeknél, valamint a Prognó & Tarifa (2015) felmérése szerint a vállalati vezetők 50-85%-ának van valamilyen munkaerőre vonatkozó problémája. Leginkább a tapasztalt munkaerő felvételével van gondjuk, de 50% jelez problémát a kezdő munkavállalók felvételével és a tapasztalt munkaerő megtartásával kapcsolatban, mely elsősorban az exportöröket és az építőipart érinti. Ezt alátámasztja, hogy a tartósan betöltetlen munkahelyek a képzett munkaerő esetén 16-17% körül mozogtak 2016-ban, míg ez az arány 8% volt 2013-ban. Ugyan kisebb mértékben, de a képzetlen munkaerő hiánya is növekedett 2016-ban, így elérve a 10%-ot. Ennek számos oka lehet a versenyképességi feltételektől kezdve a szabályozásig, fontos azonban megjegyezni, hogy a munkaerőpiaci folyamatokból önmagában nem érdemes következtetést levonni és okságot feltételezni, ehhez a termelékenység is érdemes megvizsgálni. (KSH, 2017c, pp. 4-5)

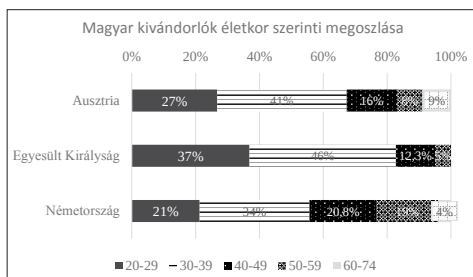
A munkaerőhiány disszonanciához vezet: egyre kevesebben keresnek állást, de a versenyszférában nincs elég munkaerő. A nyilvántartott álláskeresők száma 600-700 ezer körül mozgott 2010-ben és az elmúlt évben ez 300 ezer körülre apadt, miközben az üres álláshelyek száma ugyanebben az időszakban nőtt. Ennek egy erős indoka lehet a 2009-ben bevezetett közmunkaprogram, mely 2012-ben vált jelentőssé az EU-s támogatásoknak és a téli közmunka bevezetésének köszönhetően. Azonban mivel a közmunkaprogram alapvetően az alacsonyabb iskolázottságúakat célozza, ezért csak egy részét magyarázhatja a munkaerőhiánynak. A képzettség alfejezetben említett alkalmazkodóképesség hiánya miatt sok esetben a közmunkában foglalkoztatottak nem tudnak valós munkahelyet találni. (KSH, 2017c, pp. 4-5) (Pintér, 2015)

Munkaerőkivándorlás

A munkaerő hiánya részben a kivándorlás eredménye, mely jórészt a társadalom aktív részét érinti. A magyar kivándorlók 84%-a dolgozni megy külföldre, míg csak 3% megy tanulni. A maradék megoszlik a háztartási munkát végzők és egyéb elfoglaltságok között. (KSH, 2017c)

11. ábra magyar kivándorlók iskolai végzettség szerint, saját szerkesztés, forrás: KSH (2014, 11. oldal)

12. ábra Magyar kivándorlók életkor szerinti megoszlása, saját szerkesztés, forrás: KSH (2014, 11. oldal)

A 2014-ben három fő célország rajzolódott ki: Ausztria (~70.000 fő), az Egyesült Királyság (pontos szám nem elérhető) és Németország (~60.000 fő) magyar munkavállalót vonzott el. Az Egyesült Királyság jobban vonzza a fiatalokat, míg Németország az idősebb korosztályt. Iskolai végzettséget tekintve Ausztria és Németország főként a szakmunkásokat vonzza, míg az Egyesült-Királyságba az érettségit vagy magasabb iskolát végzettek vándorolnak. A Németországba kivándoroltak 40%-a viszont anyagilag is támogatja az otthoni háztartását. (KSH, 2017; Privátbankár.hu, 2014)

Az Egyesült-Királyságot tekintve 2003 és 2014 között a kivándorlás éves növekedése Magyarországon ívelt fel leginkább a Visegrádi országok közül, közel 40-szeresére az előző évhez képest, míg ez az arány 10% körül van a környezetünkben. Németországban 2005 és 2014 között háromszorosára nőtt a magyar állampolgárok száma, bár a lengyel foglalkoztatottak mértéke még mindig jóval magasabb. (Christian, 2014, p. 317)

Szektorok és bérek

A közfoglalkoztatási törvény bevezetésével jelentősen sikerült visszaszorítani a munkanélküliséget. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy a közmunkaprogramban elérhető bérmenyiség a minimálbér szintjétől is átlagosan 30-40%-kal marad el. Ennek oka, hogy a bérkifizetésük nem függ a termelékenységtől, ami az egyén munkaerőpiaci reintegrációja során gondot okozhat. Mivel az egyén függő helyzetbe kerül, az idő múlásával kevesebb valószínűséggel tud állást találni. Ezt fokozza az a tény, hogy a legtöbb vidéki városban egyre kevesebb a versenyszféra által biztosított munkahely, ami a leszakadást eredményezheti. Rodrik et al. (2005) szerint a munkaerőpiac felméréséhez érdemes a szektorok közti elrendeződést vizsgálni, melynek jelentős befolyása van a termelékenységre.

Mezőgazdaság

Magyarország jórészt exportra termel az alacsony hazai felvevőpiac miatt. Ezt főként EU-s, illetve állami segítséggel finanszírozza. A GDP-hez való hozzájárulása stagnál, sőt valamivel csökkent is az elmúlt években, ez a szám 4,9% volt 2016-ban. A kis mértékű hozzájárulás eredményeképpen a szektor termelékenysége alacsony, aminek közvetlen hatása van a munkaerőpiacra. Az elmúlt 10 évben csupán Budapesten csökkent a foglalkoztatottsági arány ebben a szektorban, az ország többi részében nőtt, különösen a Dél-Alföld területén magas. Azonban ez köszönhető az összességében

megnövekedett munkaerőnek is, ami nem számít kiugró értéknek a Visegrádi országokhoz képest, szemben Lengyelországgal, ahol 12%-a a munkaerőpiacnak agráriumban dolgozik az átlagos 4-6%-os foglalkoztatás mellett. (KSH, 2017d)

Ipar

Az ipari foglalkoztatottság mértéke szintén jelentősen nőtt 2008 és 2017 között. Ez főként az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiót érinti. A GDP-hez való hozzájárulása 27%-ra nőtt 25,9%-ról 2006 és 2016 között, ami ezáltal a legnagyobb növekedésű szektor. Fontos megemlíteni, hogy Magyarországon a beszállító, illetve összeszerelő üzemeknek jelentős befolyása van az ipar helyzetére, különösen az autóipar és feldolgozóipar tekintetében. A munkavállalók ipari foglalkoztatottsága Magyarországon 2006 és 2016 között 8%-kal csökkent, így 29,8%-os szintre esett vissza. Ezzel a Visegrádi országok közül Lengyelország után itt-hon a legalacsonyabb a munkavállalók aránya ebben a szektorban. Mivel a GDP-hez való hozzájárulás mértéke nőtt, úgy valószínűleg ezen vállalatok termelékenysége javult. Rodrik et al. (2005) azonban felhívja a figyelmet az erőforrás-átok veszélyére, amely a specifikáció eredménye. Ennek értelmében az ország belekényelmesedik egyféle termelésbe, így kevésbé tud fókuszálni egyéb területekre, melyek potenciálisan a versenyképességét növelnék.

Szolgáltatás

A szolgáltatás szektor is jelentős növekedésen ment keresztül, mely főként a budapesti és pesti régiót érinti. Ennek aránya 70% körül mozog, azonban néhány területnél, mint a pénzügyi-biztosítási terület és a kommunikáció csökkent az elmúlt években. A Randszad (2016) felmérése szerint a magyar munkavállalók nemtől függetlenül, elsősorban a szolgáltató szektorban szeretnének elhelyezkedni, ezt követi második helyen az autóipar a férfiaknál és a gyógyszeripar a nőknél.

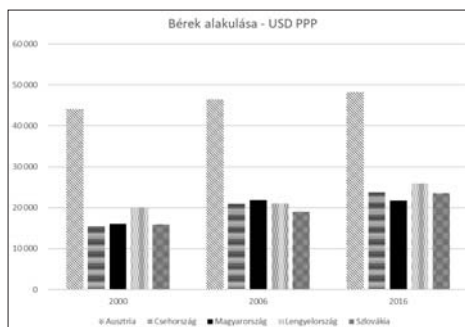
A Visegrádi országokhoz képest 5-6%-kal magasabb a magyar munkavállalók aránya és csupán 4-5%-kal van lemaradva az osztrák szolgáltatásban dolgozók arányához képest, amely stagnál.

Összességében a szektorok megoszlása megegyezik a fejlett ipari aránnyal, ezért Rodrik elmélete alapján nem ez jelenti a fő korlátot.

Bérek

Magyarországon alapvetően kevés a szakszervezet, ezáltal a munkaerővédelem alacsony mértékű, ami Rodrik szerint egy potenciális problémaforrás lehet.

A bérek helyzete az elmúlt években az európai átlaghoz képest is erőteljesen javult, azonban még mindig alacsony, ha USD vásárlóerő paritást hasonlítunk össze. Bár az aktuális árfolyam szerint a Visegrádi országok között Magyarországon nőtt leginkább a nettó bér, pontosan 254%-kal, azonban vásárlóerő paritást tekintve ez már csak 135%, így ténylegesen csak Lengyelországban alacsonyabb a béremelkedés.

13. ábra Bérek alakulása - USD PPP, saját szerkesztés, forrás: Eurostat, (2018e)

A közmunka kiszorította az aktív programokat, de csökkentette az ellátatlanok számát. (Köllő, 2018) 2017-ben alapvetően nem különbözött az aggregált bruttó bér a versenyszféra és a költségvetési szektor között. A KSH (2018) Statisztikai Tükör című tanulmánya szerint a közfoglalkozta-

tottak jelentősen csökkentik a költségvetési szektor fizikai munkásainak átlagos bérét. A közmunkásokat nélkül azonban megállapíthatjuk, hogy az állami szektorban a bérek - különösen a fizikai munkások bérei - jóval magasabbak, mint a versenyszektorban. Ezt alátámasztja az állam kiemelt béremelési programja. Azonban a munkaerőszerezés és megtartás érdekében a vállalatoknak is be kell szállnia a bérversenybe, ami a már említett hiányt eredményezi. (Portfolio.hu, 2016)

Ahogy a beruházások fejezetben bemutatuk, a magyar háztartások jövedelme alacsonyabb, mint a többi V4 országnak. Régiós szinten Magyarországon többen dolgoznak költségvetési intézményben és a korábban taglalt munkaerőhiányra vonatkozó problémák tekintetében megállapíthatjuk, hogy a bérkülönbség veszélyforrást jelenthet a versenyszféravállalatainak foglalkoztatottságára.

Alacsony kisajátíthatóság

A nem optimális gazdasági megtérülés fadhat abból is, hogy probléma van az aktivitás kisajátíthatóságával. Ez egyrészt lehet kormányzati, másrészt piaci kudarc következménye. Ilyenkor az okozhat gondot, hogy nem éri meg valamilyen probléma miatt egy olyan gazdasági tevékenység, melyre amúgy lenne igény – tehát alacsony a kisajátíthatósága egy tevékenységnek, nem optimális a megtérülés. Nem optimális gazdasági növekedéshez vezet azonban az is, ha túlzottan nagy előnyt jelent a gazdasági tevékenység, így annak tapasztalatai nem terjednek szét az országban. Ennél az utolsó korlátnál tehát egy országnak meg kell találnia a gazdaság egésze számára optimális kisajátíthatósági egyensúlyt. A következőkben ezen egyensúly megvalósulását vizsgáljuk.

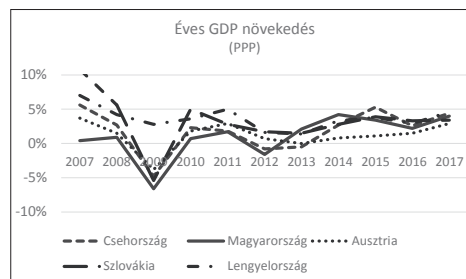
Kormányzati Kudarcok

Makrogazdasági Kockázat

A Dani Rodrik által használt modell (Rodrik et al, 2005) jelentős növekedési korlát-

ként tekint a makrogazdasági kockázatokra is. Egy ország növekedésének gátja gyakran a legtriviálisabb problémából fakad: az ország vezetése nem képes a megfelelő fiskális és monetáris biztonság megteremtésére. A rossz makrogazdasági környezet eredhet a folyó fizetési mérleg egyensúlytalanságából, a magas államadósságból, az árstabilitás hiányából, illetve egyéb specifikusabb problémákból, amely bizonytalanná teszi a hazai gazdaság szereplőit és elriasztja a külföldi befektetőket. A következőkben Magyarországi makrogazdasági mutatóinak rövid bemutatásával figyeljük meg, hogy lehetnek-e ezek az elsődleges okai az ország gazdasági problémáinak.

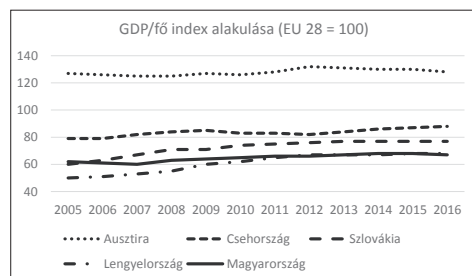
Első ránézésre Magyarország makrogazdasági helyzete egyáltalán nem kétségbeejtő. A 14. ábrán látszik, hogy a többi Visegrádi országgal körülbelül egyező a gazdaság méretének éves növekedése. Az elmúlt években Csehország és Lengyelország ugyan valamivel nagyobb GDP növekedést tudott produkálni, de így is megfigyelhető az Európai Unióhoz való konvergencia.

14. ábra Éves GDP növekedés (PPP), saját szerkesztés, forrás: Eurostat, (2018f)

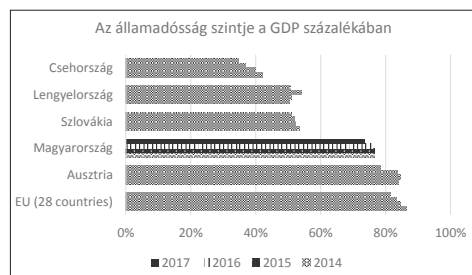
Az ábra alaposabb szemügyre vételével azonban már feltűnhetnek komolyabb problémák. A jelenlegi konjunktúraciklus közepén nem teljesít rosszul Magyarország, de mind a nagy gazdasági válságnak, mind a hitelválságnak hazánkra volt a legerősebb negatív hatása. A 15. ábrán látszik, hogy az EU-hoz való konvergencia egyáltalán nem jelentős. Régiós versenytársaink, a V4-ek közül tavaly már legutolsók voltunk az uniós átlaghoz mért 68%-os GDP/fővel. Ráadásul

az elmúlt bő tíz évben Magyarország mindössze 5 százalékponttal került közelebb az EU-s átlaghoz, mialatt a lengyelek 18 százalékpontot, a szlovákok 17 százalékpontot, de még az erősebb pozícióból induló csehek is 9 százalékpontot tudtak javítani.

15. ábra GDP/fő index alakulása (EU 28=100), saját szerkesztés, forrás: Eurostat, (2018g)

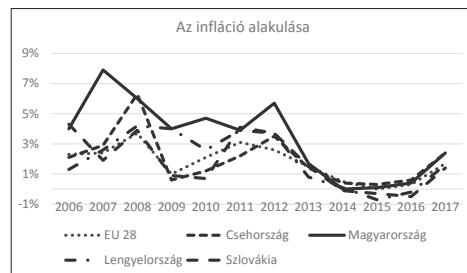
Az elmúlt 10 év rosszul menedzselt válságai az államadósságra is rányomták a bélyegüket. A 16. ábrán látható, hogy a Visegrádi országok közül messze Magyarországon legnagyobb az adósság. Fontos azonban megjegyezni, hogy a – nem túl magas – adósság önmagában nem kell, hogy makrogazdasági kockázatokkal járjon együtt. Ez abból is látszik, hogy hazánk jelenlegi 74 százalékos körüli államadóssága az Európai Unió átlaga alatt van. E mellett a kormány az elmúlt években sikeresen szorította vissza az adósságot, így feltehetően nem ebben keresendő a magyar gazdaság növekedésének legfőbb korlátja.

16. ábra Az államadósság szintje a GDP százalékában, saját szerkesztés, forrás: Eurostat (2018h)

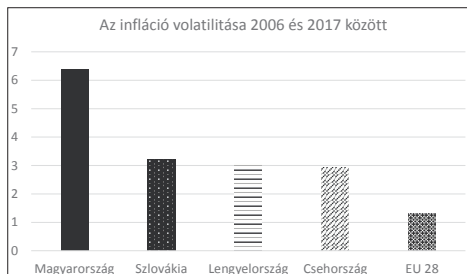
Végül a monetáris politikáról is érdemes pár szót szólni. Az elmúlt években az egész Európai Unióhoz hasonlóan a Magyar Nemzeti Bank is alacsony inflációs környezetben tevékenykedett és elsődleges célja a hitelezés ös-

tönzése volt. A 17. ábrából kivehető, hogy a Visegrádi országok és az EU is közel azonos inflációs pályán mozog 2013 óta.

17. ábra Az infláció alakulása, saját szerkesztés, forrás: Eurostat (2018i)

Azonban az 18. ábra szintén árnyalja a képet. Az infláció volatilitása 2006 és 2017 között jóval nagyobb volt, mint a többi vizsgált országé. Igaz, Szlovákiában az eurohasználat befolyásolhatja a monetáris politikájuk hatékonyságát, de a szuverén jegybankkal rendelkező Lengyelország és Csehország is sokkal stabilabban tartotta az árszínvonalát. Ez főleg azért okozhat problémát, mert a kiszámíthatatlanság számos esetben hűti a gazdaságot és elriasztja a külföldi tőkét.

18. ábra Az infláció volatilitása 2006 és 2017 között, saját szerkesztés, forrás: Eurostat (2018i)

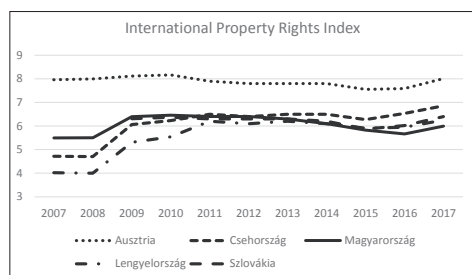
Összegezve, Magyarország makrogazdasági körképe messze nem hibátlan. Az előző évtizedben sok szempontból lemaradtunk a Visegrádi országoktól, amelyek jobban konvergáltak az európai átlaghoz. Ennek ellenére az elmúlt évek pozitívabb kilátásai, valamint az a tény, hogy semelyik fontos gazdasági mutató sem kiugróan rossz, arra enged következtetni, hogy nem a makrogazdasági kockázatok között kell keresni Magyarország legnagyobb problémáját, ez a terület nem okoz alacsony gazdasági aktivitási megtérülést.

Mikrogazdasági Kockázat

Egy gazdaság működésében fontos szerepet játszik a befektetési környezet sajátossága, az állami infrastruktúrák és a vállalkozást segítő vagy éppen hátráltató tényezők sokasága. A tulajdonjog védelmének állapota; a korrupció előfordulása; és az adók mértéke nagyban befolyásolják a vállalkozói kedvet, befektetési hajlandóságot és ezeken keresztül a növekedés gyorsaságát és a termelékenységet is.

A fizikai és szellemi tulajdonjog védelmét ideális esetben a jogi és politikai környezet garantálja. A Property Rights Alliance indikátora, a International Property Rights Index (IPRI) e három komponenst foglalja magába: a fizikai tulajdonjog biztonságát; a szellemi tulajdonjog biztonságát; illetve a politikai és jogi környezet minőségét. Az indikátor 0 és 9+ közötti értékeket vehet fel, ahol a nagyobb szám a biztonságosabb tulajdonjogi környezetet mutatja.

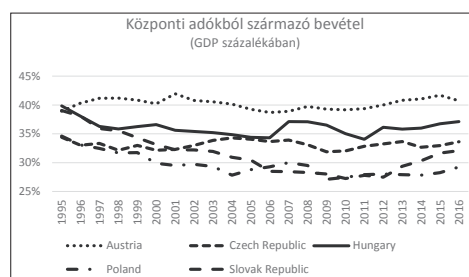
A lenti ábrán látható, hogy a régió országai közül Magyarországon a legalacsonyabb ez az érték – 2013-tól kezdődően kezdett el a szomszédos országok értéke alá csökkeni. A tulajdonjogi indikátor alacsony értéke valószínűsíti egy régiós átlaghoz viszonyított kockázatosabb környezetet, ami a fejlődés gátja lehet.

19. ábra Nemzetközi Tulajdonjog Index, saját szerkesztés, forrás: IPRI (2017)

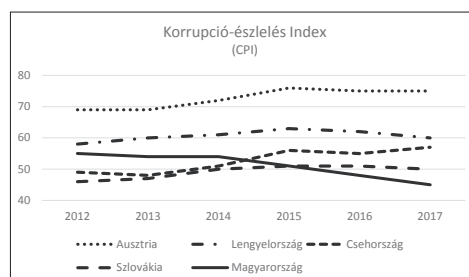
Az OECD 2016(b)-os adatai alapján megállapítható, hogy Magyarországon a központi adókból származó bevétel Ausztria után a legmagasabb a régióban GDP arányosan. Magas központi adók mellett megnő a vál-

lalkozás költsége is – hiába olcsó a munkaerő, ha mellette magas adókat kell fizetni az államnak. Ez gátló tényezője lehet a dinamikus növekedésnek.

20. ábra Központi adókból származó bevétel (%GDP), saját szerkesztés, forrás: OECD (2016b)

A Transparency International indikátora, a Corruption Perceptions Index (CPI) 0 és 100 közötti skálán méri az egyes országokban jelen lévő korrupciós szintet. A lenti ábrán látható, hogy Magyarország a 2017-es adatok alapján a legrosszabbul teljesítő ország a régióban. A 2014-ben kezdődő meredek csökkenést még hangsúlyosabbá teszi az, hogy a régiós országok átlagos növekedést produkálnak a CPI indikátor alapján. A korrupció egyre nagyobb térnyerése várhatóan tovább csökkentheti Magyarország fejlődését és növeli a régióktól való lemaradásunkat. Ugyan a korrupció mértéke aggodalomra ad okot és valószínűleg káros hatással van a gazdasági fejlődésre nézve, teljes kép és adatok hiányában a tanulmány keretein belül nem nevezhetjük meg meghatározó korlátnak.

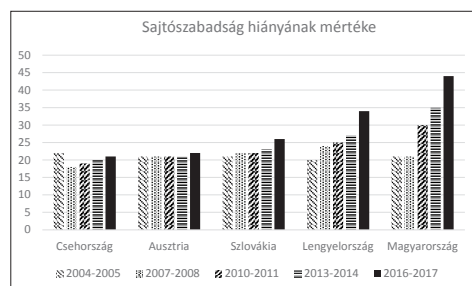
21. ábra Korrupciós-észlelés Index (CPI), saját szerkesztés, forrás: Transparency International (2017)

Tehát összefoglalva elmondható, hogy a mikrogazdasági kockázatok igen magasak hazánkban, a szellemi tulajdon védelmének

hiánya alacsony kiszámíthatósághoz vezet és a magas adók gátolják a gazdasági tevékenység megtérülését. A korrupció is korlátnak tűnik, bár ezt pontosabb adat hiányában nem tudjuk legégetőbb problémának kikiáltani.

Politikai aspektus

Egy ország termelékenységére nem feltétlenül a politikai berendezkedés típusa lehet erős hatással, sokkal inkább a politikai és jogi környezet kiszámíthatósága. A korábban említett országekockázati megítélés szempontjából is fontos a befektetők számára, hogy egy ország politikai helyzete kiszámítható legyen. Ideális esetben a jogállami keretek biztosítják mind politikai, mind jogi, mind gazdasági szempontból a kiszámíthatóságot – érdemes tehát ennek alakulását vizsgálni az országok körében, ha a politikai berendezkedést vizsgáljuk, mint lehetséges korlátot.

22. ábra Sajtószabadság hiányának mértéke, saját szerkesztés, forrás: FreedomHouse (2018)

A sajtó számos feladatot lát el egy jogállamban, ami a demokratikus keretek megőrzését szolgálja. Egyrészt fontos szerepet játszik a fékek és ellensúlyok megvalósulásában; másrészt plurális és könnyen hozzáférhető információval növeli az állampolgárok tudatosságát. A sajtó függetlensége épp ezért fontos eleme a jogállami keretek vizsgálatának. A Freedom House létrehozott egy indikátort, ami a sajtószabadság állapotát méri fel egyes országokban politikai, jogi és gazdasági környezet alapján. A skála 0 és 100 közötti pontszámokkal méri a sajtószabadság mértékét – a 0 jelenti a legjobb pontszámot, a 100 va legrosszabbat. Az ábra három évenkénti változást mutat – látható, hogy a magyar

helyzet romlott a leggyorsabban az elmúlt években és jelenleg is Magyarország pontszámai a legrosszabbak a régióban. Az egyre romló pontszámok alapján a Freedom House „részben szabad”-nak nyilvánította Lengyelország és Magyarország sajtószabadságát is. (Freedom House, 2017)

A World Justice Project jogállami indikátora a fékek és ellensúlyok megvalósulását; a korrupció mértékét; a kormányzati információk hozzáférhetőségét; az alapvető jogok biztosítását; az igazságszolgáltatás helyzetét és számos egyéb tényezőt foglal magába. A skála 0 és 1 közötti értékeket vehet fel, ahol az 1 jelenti a jogállami keretek teljes biztosítását. Az indikátor 2017-2018-as eredménye alapján Magyarország teljesít a legrosszabbul a régiós országok között (Szlovákiáról nincs adat) 0,55-ös átlagpontszámával, míg Ausztria 0,81; Csehország 0,74; és Lengyelország 0,67 átlagpontszámot kapott. (Rule of Law Index, 2017-2018)

Mindezek alapján tehát megállapítható, hogy Magyarország jogállamisága évről-évre sérül, ami a befektetőknek is kiszámíthatatlanabb környezetet eredményez.

Piaci kudarcok

Piaci kudarc fakadhat információs externáliák jelenlétéből vagy koordinációs problémákból. Koordinációs problémával akkor találkozunk, ha nem jön létre valami a piacon, amire pedig lenne igény. A probléma itt innovációs eredetű lehet, illetve a profitszerzési lehetőség hiányával magyarázható. Az, hogy nem éri meg a privát szektornak kielégíteni az igényt, utalhat a szabadalmi rendszer gyengeségére vagy esetleg arra, hogy a közsféra piaci feladatokat végez el. Az információs externália akkor okozhat problémát, ha a vállalatok innovációja és termelékenysége nem megfelelő szintű vagy kiterjedésű.

A következőkben egyrészt vizsgáljuk azt a problémát, amikor nem valósul meg a kiszámíthatóság optimális szintje, másrészt kité-

rünk arra is, amikor a túlzott kisajátíthatóság okoz nem optimális gazdasági aktivitást. Először az alacsony kisajátíthatóságot elemezzük:

Ezt konkrét innovációs mutatókkal és az újváltatok létrejöttével tesszük meg.

A Doing Business Report (2017) alapján a régióban a vállalatkezdésről a vélekedést a Starting Business mutatóval lehet vizsgálni, de fontos az ehhez hasonló aggregált mutatókat fenntartásokkal kezelni. A vizsgált adatok a vállalatkezdés szempontjából legjobb országtól vett távolságot mutatják, mely alapján elmondható, hogy a lengyelek és a magyarok a válság után jelentősen rontottak vállalatkezdési megítélésükben. Hazánk azonban azóta javuló tendenciát mutat, a válság után (2009-től) jelentősen javítottunk pozíciónkon, tettük ezt egyedülként a régióban (Románia javulása elenyésző a magyarhoz képest).

A vállalati környezet mellett a közvetlen piaci kudarcot szemléltető mutatóként érdemes megvizsgálni azt is, hogy a privát szektor általánosan mennyit költ kutatás és fejlesztésre:

Privát szektori K+F %GDP	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Csehország	0,75	0,71	0,72	0,77	0,86	0,96	1,03	1,1	1,05	1,03
Magyaro.	0,48	0,52	0,65	0,68	0,74	0,83	0,96	0,97	1	0,89
Ausztria	1,71	1,78	1,77	1,87	1,84	2,05	2,09	2,19	2,18	2,2
Lengyel.	0,17	0,19	0,19	0,19	0,22	0,33	0,38	0,44	0,47	0,63
Szlovákia	0,18	0,2	0,19	0,26	0,25	0,33	0,38	0,32	0,33	0,4

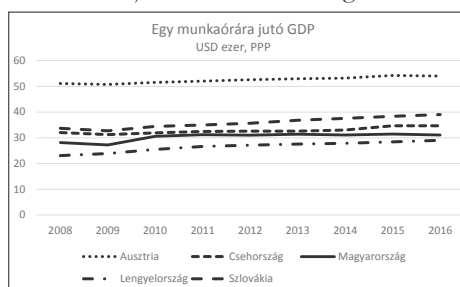
3. Táblázat: Privát szektori K+F %GDP, saját szerkesztés, forrás: Eurostat (2018)

A privát szektor kutatás-fejlesztésre fordított GDP arányos keretében középen helyezkedünk el, bár a 2016-os 2015-höz viszonyítva a csökkenő tendencia folytatása problémás lehet. Tehát az alacsony kisajátíthatóságnál piaci kudarcot nem észleltük ezen mutatók alapján.

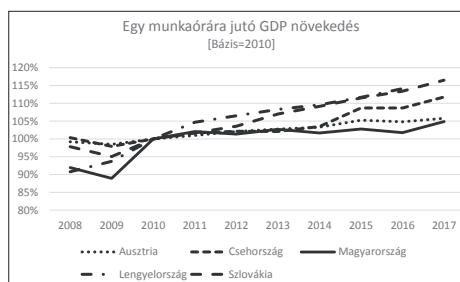
A következőknek a túlzott kisajátíthatóságot vizsgáljuk, amikor nem jön létre a gazdaság egészének fejlődése szempontjából elengedhetetlen húzóhatás (spillover effect).

Ezt a vállalati termelékenység, azon belül is a termelékenyek közötti különbségek vizsgálatával érdemes kezdeni. Hiszen a termelékenységi tényezők szétterjedésének hiányában a gazdasági húzóhatás (spillover) nem valósul meg, az amúgy elsőre magasnak tűnő számok mögött strukturális problémák gátolhatják a növekedést.

Hazánk termelékenységének vizsgálatához az OECD (2018c) adatbankjában található egy munkaóra jutó GDP adatot vizsgáltuk.

23. ábra Egy munkaóra jutó GDP, saját szerkesztés, forrás: OECD (2018c)

24. ábra Egy munkaóra jutó GDP növekedés [Bázis=2010], saját szerkesztés, forrás: OECD (2018c)

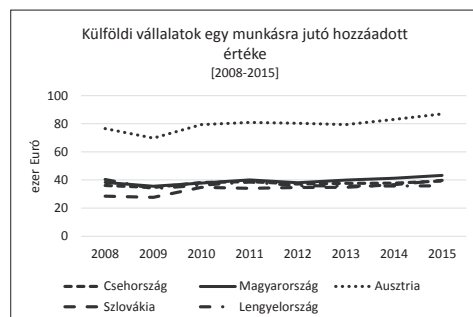
Ez alapján régiós szinten Magyarország termelékenysége elmarad (Lengyelországot kivéve) a vizsgált országokétól, és 2010-es bázisú számított növekedése is hazánkban a legalacsonyabb a régióban.

Felmerül a kérdés, hogy ezt piaci kudarc okozza-e? Nem teljesül a húzóhatás? Esetleg a koncentrált exportösszetételből adódik az alacsony termelékenység, vagy a vállalati szektor felépítése gátolja a termelékenységnövekedést?

Magyarország exportösszetétele szempontjából lényegesen nem tér el a régiós országoktól.

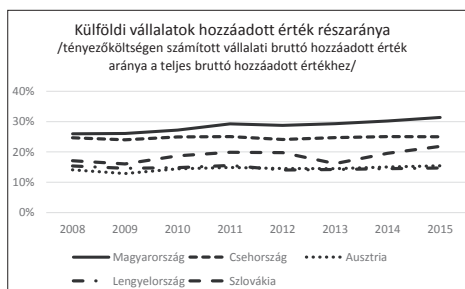
A termékexport összetettségét vizsgáló Economic Complexity Index alapján Lengyelországnál és Szlovákiánál is jobban teljesít hazánk. Ebben a mutatóban alapvetően a Visegrádi országok kiemelkedően jól teljesítenek. A mutató azonban csak a termékexportot tartalmazza, azon belül is az exportált termék tudásintenzitását méri (OEC honlapja, 2018), így például nem foglalkozik azzal, hogy az értékteremtő láncban az adott ország a termelés melyik szakaszában lép be, és ott milyen szerepet vállal. Érdekes ezért a vállalati szektor szerkezetét részletesebben megvizsgálni.

A vállalati szektort innováció és termelékenység-növekedés szempontjából a tulajdonosi szerkezet mentén érdemes szétválasztástani. Alapvetően a külföldi tulajdonú vállalatok magasabb termelékenysége természetes. „Jó esetben ezek a külföldi tulajdonú cégek nem szigetként működnek a befogadó országban, hanem vannak helyi beszállítóik, és a gyakran magasabb technológiai szintjük és menedzsmentkultúrájuk is hat az adott ország gazdaságára, nem csupán a foglalkoztatásuk vagy az adófizetésük” (Reszegi – Juhász, 2014 9. oldal). Így a közvetlen innovációs kiadáson felül a külföldi vállalatok létevel egyfajta technológiai és termelékenységimportot tud megvalósítani egy ország. Magyarországon a régióban a legmagasabb a külföldi vállalkozások száma, 2015-ben ez a szám 17180 volt, míg a régióban következő Csehországa 12613 (Eurostat, 2018c). Ez a szám önmagában pozitív lehet, mint ahogy az is, hogy a régióból kimagasló Ausztria után hazánkban a legnagyobb a külföldi vállalatokra jutó munkás hozzáadott értéke.

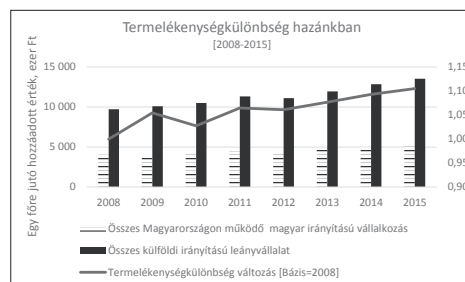
25. ábra Külföldi vállalatok egy munkásra jutó hozzáadott értéke, saját szerkesztés, forrás: Eurostat, (2018k)

A teljes hozzáadott értékből hazánkban a legnagyobb a külföldi tulajdonú vállalatok hozzáadott értékének aránya.

26. ábra Külföldi vállalatok hozzáadott érték részaránya, saját szerkesztés, forrás: Eurostat, (2018l)

Elmondható tehát, hogy régiós szinten kiemelkedő a külföldi vállalatok gazdasági jelentősége. Ennek tudatában még nagyobb-nak tűnik az általános termelékenységi különbség problémája, hiszen a hazai vállalatok alacsony termelékenysége jelentősen rontja a privát szektor képét. A termelékenységi különbségeket kutató Berlingieri és társai (2016) kutatásában hazánk termelékenységi különbsége volt a vizsgált országok közül a legmagasabb. Ennek időbeli alakulása sem mutat jó tendenciát:

27. ábra Termelékenységekülönbség hazánkban, saját szerkesztés, forrás: KSH (2017d)

Hazánkban jelentős a külföldi vállalatok termelékenységi előnye, 2008-ban átlagosan az egy főre jutó külföldi hozzáadott érték 2,38-szorosa volt a magyar irányítású vállalatokénak. Ez a különbség nem csak konzerválódni látszik, de növekedett is, 2015-re 11%-kal nagyobb ez a különbség, mint volt a válság előtt.

A hazai tanulmányok is alátámasztják, hogy a régióban legerősebb duális privát szektor működik hazánkban (Palócz, 2016, p. 25). Reszegi és Juhász (2014) a dualitás részletesebb kutatásakor - ahol klaszterekre bontva vizsgálták a vállalatok jelentős részét - a hazánkban működő vállalatokat négy részre bontotta. A fejlett külföldi vállalatok mellett megjelennek azok a külföldi tulajdonosi szerkezetű csoportok – az általuk “betanítók”-nak nevezettek – akik az alacsony bérkifizetés kihasználása érdekében tevékenykednek hazánkban és nem termelnek akkora hozzáadott értéket, nem annak hazai növelése a céljuk. A hazai tulajdonú vállalatok közül elválnak az exportra is termelő hazai vállalatok, jelentős termelékenységi probléma a belső piacra termelő magyar vállalatokkal van. Tehát valójában kettős-dualitás áll fenn Magyarországon. (Reszegi - Juhász, 2014, 213 - 256. oldal)

A piaci kudarc vizsgálata során tehát felfedeztünk egy strukturális problémával küzdő vállalati szektort. Az ezen belüli termelékenységi különbség természetesen nem csak piaci kudarc eredetű. Ahogy maga a termelékenység, úgy a probléma is több részből áll. Egyik része a piaci behúzó-hatás (spillover), mely ebben a szigetektől felépülő privátszektori szerkezetben nem tudja kifejteni optimális pozitív hatását, így korlátozza a növekedésnek. Azonban a növekedési diagnosztika többi ágának termelékenységi különbsége gyakorolt hatását is érdemes megvizsgálni.

Humán tőke hatása a termelékenységi különbségre

A hazai munkaerőpiacon tapasztalt növekvő képzett munkaerőhiány, a termelékenységi különbségek ismeretében az asszortatív párosítás problémájához vezethet. Ilyenkor a magas termelékenységű vállalatok foglalkoztatják a magas termelékenységű munkaerőt, mely dinamikusan növeli a vállalatok közötti különbséget és ellenősztonzi a vállalatokat a munkaerő fejlesztésére (OECD, 2016a). Ez kapcsolatban áll a bérkülönbséggel is, melyek a régióban hazánkban a legnagyobbak.

Tetőzi a privát szektor problémáját a közszféra és a külső bérnyomás is. Az emberi tőke ismertetésekor megállapított tény, miszerint tavaly nem volt jelentős különbség a vállalati és közfoglalkoztatotti bérkifizetés között, a hazai alacsony termelékenységű vállalatoknak a munkaerőpiaci helyzet nem kedvez. Emellett az olyan jelentős bérszínvonalnövekedések – mint amelyet tavaly tapasztaltunk – ugyan rákényszerítik a belpiaci, alacsony termelékenységű vállalatokat a fejlődésre a túlélés miatt, másrészt erős vállalati lemorzsolódást okozhatnak.

A termelékenységi különbséget egyrészt a magas ágazati adók okozzák, de jelentős részben a kormányzati kudarcok is. A régiós szinten alacsony tulajdonjogi védelem, a korrupcióra utaló esetek magas száma, illetve a sajtószabadság és jogállam folyamatos romlása erősen rányomja a bélyegét a magyar gazdaság fejlődésére.

Elsődleges korlát

Rodrik és szerzőtársainak (2014) elemzési keretét használva hazánk legnagyobb gazdasági növekedést hátráltató problémájának a vállalati szektor erős szegmentálódását, ezen belül az alacsony termelékenységű hazai vállalatokat, a nagy termelékenységű különbségeket és a korlátozott termelékenységnövekedési potenciált látjuk. A problémát a piaci kudarcok elemzése során azonosítottuk, azonban a foglalkoztatásnak és a kormányzati kudarcnak is van hatása a kettős-duális privát szektor kialakulására.

Ezek közül reálisan javítható elsődleges korlátnak a humán tőkét és a kormányzati kudarcokat tartjuk. Egyrészt az oktatás színvonalának általános javítását, a felnőttképzésre fektetett hangsúlyt, illetve a vállalatokon belüli képzés elérhetőségét tartjuk szükségesnek. Másrészt a kormányzati kudarcok visszaszorítását látjuk sürgetőnek – az ország kiszámíthatatlanságának enyhítése érdekében szigorúbb korrupciós szabályozásra és erősebb magántulajdoni védelemre van szükség.

Javaslatunk a munkatermelékenységen keresztül kezelné azt a szétszakadt privát szektort. Az alacsony képzettségű hazai vállalatok termelékenység-növelését a régiós szinten alacsony felnőttképzés javításán keresztül kezdenénk el. (Ügyelve arra, hogy a program kidolgozása során az asszortatív párosítás problémáját minimalizáljuk.) Ezzel egyrészt növeljük az ország gazdasági növekedéséhez elengedhetetlen hazai vállalati szektort, másrészt versenyt tudnánk teremteni a termelékenység-növekedési problémát jelentő „betanító” külföldi vállalatok számára. A tavalyi évhez hasonló bérnövekedés befolyásolhatja a munkaerőpiaci folyamatokat, várakozásunk szerint jelentősen változások mehetnek végbe a privát szektorban. Szükséges a munkatermelékenység fejlesztésén felül a termelékenység többi oldalát (az eszközellátottságot, a technológiát vagy menedzsment) is megvizsgálni és a behúzóhatás célzott támogatását is megfontolni.

Konklúzió

Ebben a fejezetben a teljesség igénye nélkül Magyarország gazdasági növekedésének korlátjait vizsgáltuk Rodrik és szerzőtársai (2005) által felállított keretrendszerben. A gazdasági körkép elemzésével arra a következtetésre jutottunk, hogy az elmúlt évtizedben a magyar nemzetgazdaság több szempontból is leszakadt a régiótól.

Több olyan aggasztó folyamatot találtunk, amely jelenleg kevésbé, de hosszútávon erős korlátai lehetnek a fejlődésnek. Kutatásunk során többször feltűnt az erős állami jelenlét, mely önmagában nem feltétlen jelent problémát, azonban bizonyos területeken az állam túlzott jelenléte kizorító hatással lehet a privát szektorra nézve. Ez a verseny csökkentésén keresztül végül a növekedésre is negatív hatással lehet. Továbbá a kormányzati szektor nem megfelelő beruházásai a rövidtávú gazdaságélénkítő hatásuk ellenére hosszútávon inkább extraköltségeket jelentenek a gazdaság számára.

Hosszabb távon szintén problémát jelenthet hazánk aktív munkaerejének egészséges üzleti helyzete. A várható egészséges évek száma Magyarországon a legalacsonyabb a régióban. Ennek elsődleges okát a krónikus betegségek magas arányában és az alapvető infrastruktúra hiányában találtuk.

A növekedés legfőbb problémájaként az alacsony termelékenységet identifikáltuk. A fenti problémákhoz is kapcsolódó gyenge termelékenység elsődleges oka a szétszakadó gazdasági szektor. A hazánkban tevékenykedő vállalatok egy része régiós szinten is magas hozzáadott értéket produkál, azonban egy jelentős hányada kiemelkedően rosszul szerepel. Az elmúlt években ráadásul tovább nőttek a termelékenységek különbségei. Ennek okai a piaci kudarchban, kormányzati kudarcban és a munkaerőpiacon keresendőek. Ezek közül a munkaerőpiacot azonosítottuk leginkább torzító korlátnak, mely azon túl, hogy erős bérnyomást helyez a vállalatokra, megnehezíti az alacsony termelékenységű vállalati rétegnek a képzett munkaerőhöz való hozzáférést.

Véleményünk szerint Magyarország romló gazdasági helyzetén való változtatáshoz a kettészakadó vállalati termelékenységet kell megakadályozni. Azonban, ahogy Rodrik és szerzőtársai (2005) is felhívja rá a figyelmet, vigyázni kell arra, hogy ne egyszerre próbáljuk megoldani az összes fennálló problémát. Ezért mi rövidtávon a termelékenység javítását a felnőttképzés ösztönzésén, hosszabbtávon pedig az egész oktatási rendszer megreformálásán, az adóterhek csökkentésén keresztül látjuk. Természetesen Magyarország problémáinak megoldásához ennél sokkal részletesebb problémaelemzésre lenne szükség, melynek kivitelezését a szakpolitikusokra hagyjuk.

Hivatkozásjegyzék

- Barnay, T. 2016. „Health, work and working conditions: a review of the European economic literature”. The European Journal of Health Economics. 17. szám. 693-709 o.
- Berlingieri, Giuseppe – Criscuolo, Chiara. 2016. „The great divergence(s)”. OECD Science - Technology and Innovation Policy Papers 39. szám. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/953f3853-en.pdf?expires=1524628271&id=id&acc-name=guest&checksum=5EA-82646435A829839F257CBD68033BC> (letöltés ideje: 2018.03.02.)
- Bloomberg.com. 2018. „Piketty Thinks the EU Is Bad for Eastern Europe. He's Half Right.” Bloomberg.com <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-02-09/piketty-thinks-the-eu-is-bad-for-eastern-europe-he-s-half-right> (letöltés ideje: 2018.04.29)
- Christian, Moreh. 2014. „Magyar bevándorlók az Egyesült Királyságban: demográfia, földrajzi és szociológiai körkép”. KSH Népeségutómányi Kutatóintézet – Demográfia. <http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2637/2489> (letöltés ideje: 2018.03.02.)
- Damodaran, Aswath. 2018. „Country Default Spreads and Risk Premium”. New York University Press. http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/New_Home_Page/datafile/ctryprem.html (letöltés ideje: 2018.03.03.)
- Eurostat. 2018a. „Investment rate of non-financial corporation”. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=teina515&language=en> (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat 2018b. „Key Indicators: Gross Household saving rate” http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nasa_10_ki&lang=en (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat. 2018c. 2009-2017. „Adjusted gross disposable income of households per capita in PPS”. Eurostat.com <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=0&language=en&pcode=tec00113> (letöltés ideje: 2018.03.01.)
- Eurostat. 2018b. 2008-2017. „Activity rates by sex, age and citizenship (%)” Eurostat.com. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_argan&lang=en (letöltés ideje: 2018.03.01.)
- Eurostat. 2018d. „Enterprises providing training by type of training and size class - % of all enterprises”. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_cvt_01s&lang=en (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat. 2018e. „Annual net earnings”. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_nt_net&lang=en (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat. 2017f. „Real GDP growth rate – volume”. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&plugin=1> (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat. 2018g. „GDP per capita in PPS”. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00114> (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat. 2018h. „General government gross debt”. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00114> (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat. 2018i. „HICP - inflation rate”. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00118&plugin=1> (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Eurostat. 2018j. „K+F Expenditure”. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_expenditure (letöltés ideje: 2018.04.30)
- Eurostat. 2018k. 2008-2015. „Foreign control of enterprises by economic activity and a selection of controlling countries” Eurostat.com http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=fats_g1a_08&lang=en (letöltés ideje: 2018.03.02.)
- Eurostat. 2018l. „Value added in foreign controlled enterprises”. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cgi_val1&lang=en (letöltés ideje: 2018.04.30)

- FED. 2018. „Nonperforming Total Loans”. <https://fred.stlouisfed.org/series/NPTLTL>. (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Hajdu, Tamás és Hermann, Zoltán és Horn, Dániel és Kertesi, Gábor és Kézdi, Gábor és Köllő, János és Varga, Júlia. 2015. „Az Érettségi Védelmében”, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek. Magyar Tudományos Akadémia <http://www.econ.core.hu/file/download/bwp/bwp1501.pdf> (letöltés ideje: 2018.03.02.)
- IPRI. 2017. „International Property Rights Index – About”. Property Rights Alliance. <https://ipri2017.herokuapp.com/about> (letöltés ideje: 2018.03.02.)
- KSH. 2017a. „Elindult a fiatalok nemzetközi vándorlását mérő kutatás, a YOMIG 8 ország 16 intézménye vesz részt a KSH által koordinált projektben”. KSH.hu – Sajtószoba. https://www.ksh.hu/sajtoszoba_kozlemenyek_tajekoztatok_2017_03_02 (letöltés ideje: 2018.03.01.)
- KSH. 2017b. 2010- 2017. „A magyar állampolgárok nemzetközi vándorlása (2010-)” KSH.hu. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/xls/1_12i.xls (letöltés ideje: 2018.03.01.)
- KSH. 2017c. „Munkaerőpiaci folyamatok, 2017. I-III. negyedév” KSH.hu - Statisztikai Tükör. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1709.pdf> (letöltés ideje: 2018.03.11.)
- KSH. 2017d. 2008-2017. „A foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági szektorok szerint”. KSH.hu. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf032.html (letöltés ideje: 2018.03.15.)
- KSH. 2018. „Statisztikai Tükör. Munkaerőpiaci folyamatok, 2017. I-IV. negyedév”. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1712.pdf> (letöltés ideje: 2018.05.02.)
- LeMonde.fr 2018. „2018, the year of Europe” piketty.blog.lemonde.fr <http://piketty.blog.lemonde.fr/2018/01/16/2018-the-year-of-europe/> (letöltés ideje: 2018.04.29)
- OECD. 2018. 2011-2016. „Economic Complexity Rankings (ECI)”. The Observatory of Economic Complexity. <https://atlas.media.mit.edu/en/rankings/country/eci/> (letöltés ideje: 2018.03.10.)
- OECD. 2015a. „Skill Surveys – PISA IDE”. OECD Skills Survey. <http://pisadataexplorer.oecd.org/ide/idepisa/> (letöltés ideje: 2018.03.20.)
- OECD. 2016a. 2000-2016. „Adult education level”. OECD Data. <https://data.oecd.org/eduatt/adult-education-level.htm> (letöltés ideje: 2018.03.21.)
- OECD 2016b. 2000-2016. „Tax revenue of percentage of GDP”. OECD Data. <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm> (letöltés ideje: 2018.03.09.)
- OECD. 2017a. 2000-2016. „Health Statistics”. OECD Health Statistics. <http://www.oecd.org/els/health-systems/health-statistics.htm> (letöltés ideje: 2018.03.12.)
- OECD. 2018a. 2003-2014. „World Indicators of Skills for Employment”. OECD.stat <http://stats.oecd.org//Index.aspx?QueryId=62769#> (letöltés ideje: 2018.03.20.)
- OECD. 2018b. 2000-2016. „Average annual wages”. OECD.stat https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE (letöltés ideje: 2018.03.13.)
- OECD. 2018c. 2002-2016. „GDP per hour worked”. OECD Data. <https://data.oecd.org/lprdy/gdp-per-hour-worked.htm> (letöltés ideje: 2018.03.21.)
- OECD. 2018d. „Education and earnings”. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EAG_EARNINGS
- Pafi.hu. 2015. „Hol máshol, mint otthon?”. Pafi.hu – Pályázatfigyelő. http://www.pafi.hu/_pafi/palyazatsf/ervdocidweburlap/906D1ABC929E41C-8C1257E3C004C6CC1 (letöltés ideje: 2018.03.16.)
- Palócz, Éva. 2016. „A magyarországi bérfelzárkózás tartalékai és korlátai”. In: Kolosi, Tamás – Tóth, István György (2016): Társadalmi Riport, 13-32. oldal
- Pintér, Sándor. 2013. „Közfoglalkoztatás Magyarországon”. Belügyminisztérium – 2012-2013. <https://kozfoglalkoztataskormany.hu/download/b/43/e0000/K%C3%B6zfoglalkoztat%C3%A1s%20Magyarorsz%C3%A1gon%202012%E2%80%932013.pdf> (letöltés ideje: 2018.03.14.)

- Portfolio.hu. 2016. „Így néz ki az állam nagy béremelési programja”. Portfolio.hu, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/munkaugy/igy-nez-ki-az-allam-nagy-beremelesi-programja.230987.html> (letöltés ideje: 2018.03.04.)
- Portfolio.hu. 2018. „Nem fosztogatnak, hanem osztogatnak - Magyarország kizsákmányolásáról”. Portfolio.hu, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/nem-fosztogatnak-ha-nem-osztogatnak-magyarorszag-kizsakmanyolasarol.4.274917.html> (letöltés ideje: 2018.04.29.)
- Privátbankár.hu. 2014. „Négy év alatt négy-szeresére nőtt a Németországban dolgozó magyarok száma”. Privátbankár.hu <https://privatbankar.hu/karrier/negy-ev-alatt-negyszeresere-nott-a-nemetorszagban-dolgozo-magyarok-szama-265028> (letöltés ideje: 2018.03.18.)
- Randstad. 2016. „Ezek a vállalatok idén a legvonzóbbak a munkavállalók számára”. Randstad.hu <https://www.randstad.hu/rolunk/sajtokozlomenyek/randstad-hirek/ezek-a-val-lalatok-iden-a-legvonzobbak-a-munkavalla-lok-szamara/> (letöltés ideje: 2018.03.16.)
- Reszegi, László – Juhász, Péter. 2014. „A vállalati teljesítmény nyomában”, Alinda Kiadó, Budapest
- Rodrik, Dani – Hausmann, Ricardo – Velasco, Andrés. 2005. „Growth Diagnostics”. Working paper. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.446.2212&rep=rep1&type=pdf> (letöltés ideje: 2018.05.01.)
- Transparency International. 2017. „Corruption Perceptions Index”. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017#table (letöltés ideje: 2018.03.12.)
- Varga, Júlia. 1998. „Az emberi tőke meghatározása”. Közgazdasági Szemle: Oktatás-gazdaságtan. http://www.kszemle.hu/kiadvany/Varga_-_Oktatas-gazdasagtan/ch01s02.html (letöltés ideje: 2018. 03.16.)
- WHO. n.d. „Noncommunicable diseases and their risk factors”. World Health Organization. <http://www.who.int/ncds/introduction/en/> (letöltés ideje: 2018.03.04.)
- WHO. 2010. „Tobacco Free Initiative”. World Health Organization. <http://www.who.int/tobacco/publications/surveillance/reportontrendstobaccosmoking/en/index4.html> (letöltés ideje: 2018.03.17.)
- WHO. 2014. „Alcohol per capita consumption”. World Health Organization. <http://apps.who.int/gho/data/node.main.A1026?lang=en> (letöltés ideje: 2018.03.17.)
- WHO. 2016. „Health Life Expectancy”. World Health Organization. <http://apps.who.int/gho/data/node.main.HALE?lang=en> (letöltés ideje: 2018.03.15.)
- WHO. 2017. „Health Statistics Visualization”. World Health Organization. <http://apps.who.int/gho/data/view.sdg.3-4-data-reg?-lang=en> (letöltés ideje: 2018.03.15.)
- World Bank. 2017. „Doing Business, Starting Business”. World Health Organization. <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/starting-a-business> (letöltés ideje: 2018.03.18.)
- World Bank. 2018. „Gross Savings (% of GDP)”. World Health Organization. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS> (letöltés ideje: 2018.03.27.)